

2. Бевзенко Л. Стили жизни переходного общества – К.: Институт социологии НАН Украины, 2008.-144 с.
3. Бурдые П. Структура, габитус, практики / П. Бурдые // Журнал социологии и социальной антропологии. — Т. I, 1998. — № 2. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.rin.ru/doc/i/79629p7.html>
4. Витгенштейн Л. Философские исследования / Л.Витгенштейн // Философские работы.- Ч.1.- М.: Гнозис.- 1994.
5. Волков В.В., Хархордин О.В. Теория практик / В.В.Волков // Изд. Европейского университета в Санкт-Петербурге.- СПб. - 2008.- 298 с.
6. Гарфінкел Г. Дослідження з етнометодології. – К: Курс., 2005. –340 с.
7. Гидденс Э. Устройство общества: Очерк теории структуризации. – М., 2003. –528 с.
8. Фэрклоу Н.. Семиотические аспекты социальных изменений и обучения //Социальные практики. - Том 1.- №2.- 2009.- С.139-152 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://charko.narod.ru/tekst/soc_prakt/Social Practices_V1_N2.pdf
9. Фуко М. Герменевтика субъекта: Курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1981-1982 учебном году/ М.Фуко; пер. с франц.- СПб: Наука, 2007.- 677 с.
10. Хайдеггер М. Бытие и время. – М., 1997. – 452 с.
11. Штомпка П. Социология социальных изменений-пер. с англ.- М., 1996.- 416 с.// [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.socioline.ru
12. Шюц А. Смысловая структура повседневного мира: очерки по феноменологической социологии - М.: Институт Фонда «Общественное мнение», 2003.- 336 с.

У статті розглянуто особистісні практики як способи життєконструювання, що вироблюються у діалогічній взаємодії особистості з глобальним світом та актуальною ситуацією. Визначено континууми між полюсами буденності і екстремальності, активності і пасивності, індивідуальності і масовості, в яких містяться практики життєконструювання. Проаналізовано три сфери практикування: конфігурації персональних, просторових і часових практик, спрямованих на побудову особистістю самої себе, освоєння значущої комунікативної території і подолання певного відрізка життєвого шляху.

The article consider personality practice as ways of life-design, that produced in the dialogic interaction between personality with a global world and the actual situation. Definitely continuum between the poles of routine and extremality, activity and passivity, individuality and mass, that contain of practice life-design. Three areas of practicing are analyzed: configurations of personal, spatial and temporal practices, aimed at building personality itself, the development of meaningful communication area and overcoming certain segment of life path.

Т.С. Яценко (м. Ялта)

УНІВЕРСАЛЬНІСТЬ ЗАКОНІВ ЦІЛІСНОСТІ ПСИХІЧНОГО – ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Практична психологія перебуває нині в процесі становлення і розвитку, і цьому значно сприяє Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи Національної академії педагогічних наук України, очолюваний доктором психологічних наук В. Г. Панком. Так, дослідник указує, що “практична психологія – галузь професійної діяльності ... чим вона і відрізняється від побутової, позанаукової. Практичний психолог здійснює свої професійні функції за допомогою специфічних прийомів, методів і технологій, які побудовані на знанні законів людської поведінки й розвитку” [13, с. 38]. З огляду на це розроблення ефективних

методів психологічної допомоги та їх наукове обґрунтування є вкрай актуальним для вітчизняної психології. Особливого значення для розвитку практичної психології набуває асимілювання наукових здобутків глибинної психології в загальну систему розуміння законів людської психіки, а відтак важливим є вдосконалення методів діагностико-корекційної психологічної допомоги. З позиції психодинамічної теорії, основна проблема сучасних психологічних пошуків полягає у нерозумінні *“еквівалентного об’єднання” суперечливих сфер психіки, які здатні виявляти логічну сумісність*. У цьому контексті Н. Бор зазначав, що в пізнанні реальності дослідник *“наштовхується на видимі суперечності, які можуть бути усунуті лише за допомогою принципу “додатковості”, що нівелює старий підхід до проблеми детермінізму”* [3, с. 209].

Попри значну увагу науковців до проблем сучасної практичної психології, про що свідчать дослідження Г. О. Балла, О. Ф. Бондаренка, Ж. П. Вірної, П. П. Горностая, З. С. Карпенко, С. Д. Максименка, В. Г. Панка, В. О. Татенка, Н. В. Чепелевої та ін., проблема розуміння законів цілісності психічного залишається нерозв’язаною, а відтак, вона ще не ввійшла в актив знань майбутніх практичних психологів, що гальмує розвиток відповідних умінь та навичок діагностико-корекційної діяльності. Орієнтація вишів у фаховій підготовці практичних психологів на академічні дисципліни гальмує розвиток у майбутніх фахівців необхідного особистісного потенціалу: рефлексивного інтелекту та, відповідно, соціально-перцептивного сприйняття (інтуїції), імовірнісного прогнозування тощо. Той факт, що *за академічного підходу майбутнім фахівцям не забезпечується можливість проходження власної особистісної корекції*, яка сприяє нівелюванню залишкових (*“слідових”*) явищ пережитих травм (особливо раннього дитинства та едипального періоду розвитку), вказує на існування *«білих плям»* у їх фаховій підготовці.

Поняття *“професійна освіта”* тлумачиться як *“підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури ... Зміст професійної освіти включає поглиблене ознайомлення з науковими основами й технологією обраного виду праці; прищеплення спеціальних практичних навичок і вмінь; формування психологічних і моральних якостей особистості, важливих для роботи у певній сфері людської діяльності”* [11, с. 217].

Необхідною передумовою професійного становлення психологів-практиків є їх особистісна психокорекція, зорієнтована на виявлення глибинно-психологічних витоків особистісних проблем, що деструктують процес спілкування з іншими людьми. Для цього необхідним є досягнення психологом психологічної зрілості, яка пов’язана з умінням перетворювати себе на об’єкт дослідження, що сприяє глибинній рефлексії інфантильних витоків особистісної проблематики, аналізу власного життя та усвідомлення *“програм”* власної психіки, детермінованих дитинством.

Надання професійної допомоги суб’єктові в оптимізації значущих стосунків передбачає розуміння практичним психологом феноменології поведінки в контексті вияву в ній несвідомого, що має деструктивний вплив на взаємини. Це особливо актуально для таких первинних мікрогруп, як сім’я, референтна група тощо. На думку В. Г. Панка, *“практичний психолог під час роботи з клієнтом повинен знати всі глибини його душі”*, спеціаліст у галузі психологічної практики має враховувати такі структури, як компенсація, захисти, *“які дозволяють особистості зберігати гомеостаз у соціальних стосунках”* [13, с. 61-62].

Професійна робота в галузі практичної психології передбачає: набуття культури спілкування, емоційної культури та здатності до професійної рефлексії (А. А. Осіпова [12], Н. І. Пов’якель [14]); професійно-психологічну рефлексію та саморефлексію, широкий діапазон репертуару професійних ролей, адекватність образу *“Я”* та оптимальність психічного стану (Л. Г. Терлецька ([20]); позитивну мотивацію до

майбутньої професійної діяльності та професійне цілеутворення; здатність до особистісної професійної рефлексії; формування творчої особистості професіонала-психолога, розвинений практичний інтелект, соціально-когнітивні й комунікативні вміння (Н. В. Чепелева [16]); виражена особистісна та професійна ідентичність (О. Ф. Бондаренко [2]); психологічна готовність майбутнього психолога-практика до конструктивного діалогу і партнерства у створенні професійних відносин (Н. І. Пов'якель [14]); уміння налагоджувати професійні взаємини, встановлювати конструктивні контакти з людьми; формування професійної самосвідомості психолога та його особистісної зрілості (Н. О. Кучеровська [7]). Особистісно-професійне становлення психолога неможливе без внутрішньої моральної зорганізованості особистості, що передбачає усунення суперечливості між “Я” - реальним та “Я” – ідеальним у процесі самовдосконалення (О. С. Штепа [19]).

Специфіка професії психолога-практика полягає у тому, що, на відміну від інших сфер професійної діяльності, саме особистісний (когнітивний, інтерактивний, екзистенційно-смісловий) потенціал спеціаліста визначає дієвість психологічної допомоги, втілюючись у професійні результати. На нашу думку, особистісне зростання майбутніх психологів-практиків нерозривно пов'язане з оволодінням психоаналітичними вміннями, що невіддільні від усвідомлення своїх цінностей, рефлексією власних особистісних проблем та їх інфантильних витоків. Ми солідаризуємося з сучасним українським дослідником О. Ф. Бондаренком у тому, що “така особистісна робота не може здійснюватися за допомогою книжкових засобів (навчального посібника) ..., оскільки вимагає принципово іншого способу навчання, а саме: досвіду проживання власного буття в безпосередньому особистісному спілкуванні та аналізі” [2, с. 8].

Особливо гостро проблема підготовки практичних психологів поставлена О. В. Глузманом [21], який *вказав на необхідність якісно нової підготовки спеціалістів-випускників, що передбачає професійну компетентність, духовність, творчість, соціальну активність.* Таким чином, успішність розробленої концепції університетської педагогічної та психологічної освіти забезпечує особистісний контекст професійної підготовки студентів. Особистісний і професійний аспекти – взаємопроникні, завдяки чому утворюють цілісність фахової підготовки. Організаційно і процесуально комплекс університетської педагогічної освіти реалізується на практиці через особистісно-орієнтований та індивідуально-творчий підходи до фахової підготовки студентів. Саме це забезпечує особистісні передумови у оволодінні фахом практичного психолога і формування його творчої індивідуальності. Зміст освіти, її засоби і методи структуруються таким чином, щоб сприяти прояву індивідуальності у вивченні предметного матеріалу. З цією метою розроблені індивідуальні програми, що моделюють дослідницькі проблеми; організуються групові заняття на основі діалогу та імітаційно-рольових ігор (супервізії); навчальний матеріал інтегрується для реалізації дослідницьких проектів студентів.

Процес самопізнання здавна вважався передумовою професійного успіху, що відображено в багатьох психологічних парадигмах. Так, З. Фрейд вважав істотним стимулом самопізнання усвідомлення витісненого матеріалу в підсвідомість з метою вивільнення Его від надлишкової напруги. За індивідуально-аналітичного підходу А. Адлера, сенс особистісного розвитку полягає в пізнанні людиною своєї істинної життєвої мети, замаскованої від неї самої хибними (ілюзорними) цілями, що спонукають її прагнення до влади та ін. В аналітичній психології К. Г. Юнга акцент ставиться на пізнанні тих сторін особистості, “що перебувають в тіні” (тобто є неусвідомлюваними) з метою здобуття цілісності та повноти власного “Я”. Згідно з психосинтезом (Р. Ассаджолі) основною ідеєю саморозвитку є досягнення внутрішньої гармонії, єднання з внутрішнім “Я” через усвідомлення

субособистостей. Ф. Перлз в гештальт-терапії наголошує на необхідності досягнення людиною особистісної зрілості, показниками якої є: вміння знаходити підтримку в собі, а не в інших, здатність брати на себе відповідальність, мобілізувати власні ресурси, що потребує опрацювання невротичних рівнів особистості та ін.

Гуманістична психологія спрямовує зусилля на особистісний розвиток, прагнення особи до самореалізації, де самопізнання є необхідною передумовою самоактуалізації. Невідповідність між “Я-реальним” і “Я-ідеальним” викликає у людини почуття тривоги, породжує особистісні проблеми і дезадаптивні форми поведінки, що обумовлюють викривлення сприйняття й аналізу отриманого досвіду.

Професійна підготовка практичного психолога потребує його власної особистісної досконалості, що в гуманістичному напрямі названо “особистісним зростанням”, в психоаналізі – особистим аналізом, в психодинамічному напрямі – особистісною корекцією, глибинним самопізнанням, що нерозривно пов’язано із взаємодією з іншою людиною. Цей аспект фахової підготовки практичного психолога є найменш розробленим у вітчизняній психології, що й обумовило актуальність науково-практичної розроблення заявленої в даній роботі теми.

Психологічна наука, в її схильності до академізму, намагалась побудувати цілісну картину психічного, що зумовило ігнорування сфери несвідомого, а відтак і артефакти наукових висновків. Глибинна психологія у форматі психодинамічної парадигми спрямовує зусилля на розкриття взаємозв’язків між сферами свідомого і несвідомого в їх суперечливій єдності та протистоянні. Дана робота ілюструє здобутки в сфері професійної підготовки практичного психолога, що ґрунтуються на психодинамічній методології та відповідному їй інструментально-методичному забезпеченні.

Розвиток сучасного знання доводить всеосяжність проблеми розуміння світу, що полягає в цілісності та єдності законів фізики, філософії, біології та інших наук. Зокрема, таким критеріям відповідає нова (квантова) фізика. *Інтеграція практичної психології з універсальними законами природи, зокрема, Всесвіту – дає новий продуктивний поштовх для філософсько-методологічного осмислення психічного в його голографічній сутності, у взаємозалежностях часткового і цілого.* Все це вказує на важливість розв’язання проблеми цілісності психічного при задіянні категорій – *взаємодія, феномен психічного та ін.* Останнє відкриває перспективи проникнення в *невидиме (інше)*, латентне, але реальне та дієве, яке впливає та обумовлює *видиме*, спостережуване, та, зрештою, усвідомлюване.

З огляду на холістичність психічного, яке передбачає взаємозв’язки між фізичним (твердим) та ідеальним (духовним) світом, – глибинна психологія набуває реалістично-дослідницьких можливостей не лише в частині надання людині загальної консультативної допомоги, але й конкретно в аналізі спонтанно-поведінкового матеріалу в науковому матеріалізованій, візуалізованій формі (ліпка, малюнок, моделі із каменів та ін.). Такого роду матеріал складає як наукову цінність, так і практичну через узагальнення та інтерпретацію, що сприяє розширенню самосвідомості респондента. Підтвердженням цьому є думка Д. Бома: “свідомість і матерія – просто різні аспекти однієї і тієї ж універсальної основи, яка бере початок із іманентного порядку” [8, с. 174].

Ми констатуємо співзвучність квантової фізики з *психодинамічним розумінням пізнання психіки*. Зокрема, А. Ейнштейн вказав на викривлення “простору” під впливом гравітації. За таких обставин простір “набуває твердості, пружності та здатності змінювати свою геометричну форму” (див.: [8, с. 17]). Більш яскравим прикладом є колапсування зірки в *чорну діру* – деформація простору при цьому так зростає, що створює пастку, в якій незворотно все зникає. Дана теза набуває реалістичного вияву в психологічних ефектах (законах). Так, “*вимушене повторення*”, обумовлене специфічною едипальною “гравітацією”, притягінням до батьків, здатною матеріалізуватися в малюнках (авторських і неавторських), ліпці,

моделюванні із використанням каменів, мушлі, іграшок. Умовно назвемо це – “*едипальна гравітація*”, яка засвідчує зростання енергії “мортідо” (руйнівної (темної)), на що вказують кольори авторських малюнків та особливості розфарбування презентантів. Враховуючи чітко виявлену тенденцію перенесення об’єктних відношень на інші актуальні для особи взаємини – присутній ризик порушення, недооцінювання ситуації через викривлення соціально-перцептивної реальності. Багатофакторність ситуації спонтанної, не алгоритмізованої поведінки подібна до того, як частка “використовує” усі доступні їй траєкторії руху. “Простір в ультрамікроскопічних масштабах реалізує усі можливі способи руху” [8, с. 17].

Співпраця З. Фрейда з А. Ейнштейном наблизила його розуміння несвідомого до квантової позиції, зокрема, він вказав, що “несвідоме існує поза простором, часом і статтю”. Звідси випливають висновки, що *усталені положення класичної (академічної) психології не поширюються на сферу несвідомого, вони охоплюють лише одну, видиму площину – свідоме*. Подібно до того, як “здоровий глузд” втрачає силу в мікросвіті (тобто, в надто малих масштабах), так і “місцезнаходження” втрачає сенс в сфері несвідомого через його згортання в голографічне єдине ціле в часі і просторі. Якщо це дійсно так, то *набуває відносності сама категорія протилежності (протистояння) ідеального і матеріального світу*. Таким протилежностям притаманна взаємодія. Варто згадати: “мудрим називають не того, хто ставить нерозв’язну задачу боротьби за добро шляхом знищення зла, а швидше того, хто здатен підтримувати рівновагу між добром і злом”.

У контексті сучасних психологічних досліджень, що беруть до уваги сферу несвідомого в її єдності із свідомим, привертає увагу такий феномен, який стосується елементарних часток – спінів. *Електрон має свій стандартний, незмінний спін*. Разом з тим ця усталеність є відносною – вона залежить від вибраного експериментатором способу виміру. П. Девіс робить висновок: “Макросвіт і мікросвіт виявляються тісно взаємопов’язаними” [4, с. 22]. А. Ейнштейн був абсолютно переконаний, що світ мікрочасток чітко (хоч і невидимо) детермінований (“Бог в кості не грає”), а тому він “інформаційно-еквівалентно” пов’язаний із предметним світом за параметрами класичних законів, тобто в часі і просторі. Дослідник вказував, що незмінним є момент імпульсу. В контексті психодинамічної теорії з цим пов’язана не лише процесуальна діагностика, а й можливості пробудження енергії завдяки усталеному потенціалу витісненого емотивного досвіду. Як і в предметному світі, в *іншій* сфері панує *закон дії і протидії* (опори).

Важливим є і те, що “А. Ейнштейн визнавав існування в психіці “об’єктивної реальності” [4, с. 24], що є вкрай важливим для глибинної психології. На наше переконання, існування “об’єктивної реальності” в психіці пов’язано із несвідомою сферою, яка визначає суб’єктивізм свідомого (див.: [1]).

Квантова фізика усуває спрощений погляд на *прямолінійність взаємозв’язку між доступними і недоступними спостереженню явищами*. З. Фрейд, вважаючи несвідоме безпосередньо неспостережуваним, проявляв увагу до специфічної його актуалізації у свідомому (вільні асоціації, описки, обмовки, сновидіння).

Важливим моментом в дослідженні несвідомого є його природна злука (єднання) із свідомим. Саме це було прогресивним кроком у дослідженні психіки, а не вивчення свідомого і несвідомого в так би мовити їх чистому вигляді (за принципом Галілея). Така позиція близька нам саме тому, що фактично неможливо дослідити людську психіку зондуванням лише “глибинних” слів. Дослідницьке проміння висвітлює **взаємозв’язки свідомого і несвідомого** з перспективою оптимізації, гармонізації цілісності психічного.

Класична психологія узріла парадокс, а саме: “пізнати несвідому сферу “прямим шляхом”, тобто через свідоме – неможливо; якщо ж перевести її на “мову свідомого, то вона втрачається, як несвідоме психічне” [17, с. 754]. Крім того, окремі вчені ігнорують будь-який емпіричний фактаж, враховуючи, що “проблема несвідомої

психіки – теоретична проблема і для її розв’язання повинні бути висунуті теоретичні положення; емпірична ж аргументація тут не доцільна” [5, с. 325]. Іншої думки дотримується відомий грузинський психолог А. Є. Шерозія: “свідомість немає прямого доступу не лише до несвідомого, але і до самої себе, тому в будь-якому акті пізнання свідомість опосередковується однією і тією ж “проміжною інстанцією” – практикою” [17, с. 756]. Далі він пише: “...якщо фізики в принципово схожій ситуації випередили З. Фрейда, то швидше всього це відбулось тому, що сучасна йому психологія не була підготовлена до сприйняття відкриттів квантової фізики та теорії відносності ...” [17, с. 757].

З. Фрейд був надзвичайно уважним до практики в контексті пізнання несвідомого. Він відмовився від гіпнозу, зрозумівши обмеженість даного методу в інтеграції свідомого і несвідомого. Разом з тим, його вразив той факт, що суб’єкт здатний шляхом аналізу *раціоналізувати причини* будь-яких із нав’язаних неусвідомлюваних дій. “Хоча давно було помічено, що пояснення, які люди дають своїм вчинкам, не завжди заслуговують на довіру, З. Фрейд зробив ці спостереження наріжним каменем теорії людської поведінки”, – стверджує Т. Шибутані [18, с. 11]. Більше того, *місток* який було перекинуто від *експериментальної психології до психоаналізу* пов’язують з досягненнями К. Юнга. Саме він доповнив асоціативний експеримент В. Вундта пропозицією, щоб піддослідним дали *пояснення тим діям і думкам* (асоціаціям), які вільно виникають на слово-стимул. Останнє пояснює постановку проблеми З. Фрейдом про *“фундаментальну єдність людської психіки”*. Така теза може вселити віру в її досягнення, але залишається проблема того, що *свідоме і несвідоме виступають як інстанції, що взаємовиключають одна одну* (свідомість і антисвідомість). Виникає необхідність пов’язати дивовижно поліморфні і складні утворення психіки із розумінням їх в цілісності. Саме таке спрямування має *психодинамічна теорія та відповідна методологія*, яка є основою методу активного соціально-психологічного пізнання.

Рис. 1. Схематичне зображення електрона

З розвитком методів пізнання природи, відкриваються перспективи зближення реалій цілісної психіки із сферою несвідомого і результатів дослідження елементарних часток. Важливою проблемою є їх динаміка, нагадаймо, що електрон, який здійснив повний оберт у 360° , *не може одразу повернутися у вихідне положення*, а досягти він може лише здійснивши два повних оберти (тобто *додатково* ще 360°). У простішому випадку, за словами П. Девіса, повернення електрону у вихідне положення відбувається за оберту у 720° (рис. 1 за [6, с. 173]).

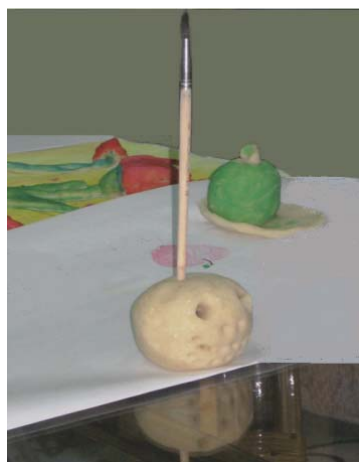

Фото 1. Самопрезентант К.

Звідси слідує, що людина здатна лише наполовину сприймати світ порівняно з тим, що доступно електрону. Психічне, за врахування закономірностей функціонування сфери несвідомого, наближується за своєю суттю до універсалій природи.

Така природа речей підтверджується практикою самопрезентації, а саме: студент К. на пропозицію психолога презентувати себе зліпив “череп” (фото 1). Поклавши “череп” на стіл, підгорнув папір, щоб забезпечити віддзеркалення презентанта “під столом” (покриття столу склянне). При цьому К. наголосив, що сутність його психіки слід вбачати у *відбитку*, тобто в

тому, що є тінню зліпленого із тіста “черепу”. Такого типу “сутність” психічного якби *існує і не існує водночас*.

Фрагмент стенограми психоаналітичної роботи з протагоністом К. із використанням візуалізованих презентантів

П.: Розкажи, що ти зобразив, який зміст втілив у композицію (фото 1)?

К.: Я лише зараз зрозумів, з якого ракурсу потрібно розглядати мою композицію (фото 1).

П.: Тобто, потрібно дивитися з різних сторін? Зображений череп (фото 1)?

К.: Необхідно вибрати правильний ракурс бачення композиції – враховуючи її віддзеркалення на склі, адже важливий аспект моєї психіки внизу – у віддзеркаленні.

П.: Потрібно аналізувати не твою ліпку, а віддзеркалення композиції внизу?

К.: Те, що внизу, істотно доповнює цілісний образ, який я створив (зліпив).

П.: Навіщо потрібне віддзеркалення?

К.: Навіть не знаю, але відчуваю, що так правильно, є відчуття цілісності фігури, як і те, що якась важлива частина мене – під склом.

П.: Образ твоєї композиції нагадує череп, так? Кого може символізувати череп?

К.: Так, це людський череп, але без вух. І очі у нього теж є, правда дуже глибокі (діри), без кольору, їх погано видно. Якби був чорний перець, я б його туди обов’язково заштовхнув. Голова має три роти, один із них розділяється на два.

П.: Ось ми наскільки індивідуальні – в кожного своє уявлення про кількість ротів (у когось – жодного, у когось – три). Напевно, ти відчував ці “роти”, це могло виявлятися в спілкуванні? Може, хтось з членів твоєї сім’ї так само “економно” користується тим або іншим ротом?

К.: Особисто у мене є таке уміння – в різних ситуаціях користуюся різними “ротами”

П.: Кого ти відносиш до своєї сім’ї?

К.: Маму та kota. Кіт має навіть більше відношення до моєї сім’ї, ніж мама.

П.: Можливо, рот на черепі, який сам з собою розмовляє – від kota (як кіт)?

К.: Я не впевнений. Швидше за все, це властиво мені, а кіт з’явився лише нещодавно.

П.: Розкажи, чому твій презентант – череп?

К.: Тому, що я зобразив голову, а хіба ж голова може бути іншою, аніж череп?

П.: Але голова могла б бути частиною чогось живого. Можна було б зробити їй волосся, наприклад.

К.: Вона і так жива, просто це – “живий череп”.

П.: Композиція символізує конкретну людину?

К.: Орієнтуючись на завдання, це представлений я сам.

П.: Значить, ти презентований більше всього головою, інтелектом, або як поясниш?

К.: Окрім інтелектуальної енергії, голова у мене “пронизана” (пензлик в черепі), це важливий елемент.

П.: Палиця в голові символізує твою оригінальність, те, що ти відрізняєшся від інших людей, чи травму?

К.: Вона вказує на щось, що було зі мною, подібне до рани, травми.

П.: Тобто на те, що сталося в твоєму житті?

К.: Так.

П.: Таким чином, має місце механізм вимушеного повторення – якщо ти отримав рану, то тепер не боїшся до цього аспекту повертатись. Ти ніколи не помічав, що очікуєш з боку інших людей якихось “ударів”, сам наражаєшся на них? Або, навпаки, ти став досить обачним у житті?

К.: Я став дуже обережним. Але періодично все ж “чіпаю” свою рану. Проте, наражаючись на неї, отримую додаткові сили і стимул до життя.

П.: Чи пов’язана “рана” з кимось із значимих для тебе людей?

К.: Частково – так.

П.: Тобто хтось з близьких все ж причетний до “рани”, завдав тобі болю?
К.: Не без цього.
П.: Ти цю людину пробачив, не засуджуєш її більше? Чи все ж є залишкові явища?
К.: Скажімо, так: якби я міг цій людині помститись, я б це здійснив. Є відчуття незавершеності!
П.: Вона недосяжна для тебе?
К.: На жаль або на щастя, так.
П.: А на щастя – тому, що намагався помститись?
К.: Ці спроби блокувались сторонніми людьми, і частково я їм вдячний.
П.: Тому, що міг би не стриматися і були б жахливі наслідки?
К.: Так, це точно.
П.: Спроби помститись були пов'язані з батьком?
К.: Так. Як ви це відчували?
П.: Тоді він для тебе дуже значимий. Тому, що він зумовив те, про що ти говориш зараз! Нехай в негативному ключі, але ти “цінуєш” батьковий “дарунок”, ти ним наповнений. Адже палиця в черепі – це фалічний, чоловічий символ (згідно архетипної символіки).
К.: Не можу сказати, що батько особливо вплинув на моє життя, але негатив до цих пір актуалізований і не полишає мене.
П.: Образ твоєї композиції нагадує щось неживе, як натяк на смерть?! Можна думати, що ти ризикував втратити життя?
К.: Так, і неодноразово. Але неживе, тобто моє омертвіння і стан душі представлено у віддзеркаленні (фото А.1, внизу (під склом)).
П.: Таким чином, ми вийшли на значущість віддзеркалення в склі. Чи можна сказати, що ти переживав небезпеку бути внизу, тобто “під землею” (символ смерті)?
К.: Так, це – реальність.
П.: Ти сказав: “неодноразово”, тобто, “вимушене повторення”, чи випадковість?
К.: Повторення, що відбувалося неусвідомлювано, не за моїм рішенням.
П.: Звичайно, неусвідомлювано, адже інтрапсихічні тенденції не усвідомлювані нами. Виходить, що все виглядає, як збіг обставин, і людина при цьому зовсім не контролює свій внесок в те, що відбувається. “Вимушене повторення” може бути зумовлене почуттям провини. Якщо ти відчував агресію від батька, то був готовий вчинити з ним аналогічним чином, і це може викликати у тебе почуття провини. Якщо таке почуття з'являється, то воно пов'язане з тенденцією до самопокарання.
К.: Це точно, що *не почуття провини*. Швидше за все *виражена ненависть, яку я відчував*.
П.: Ненависть – це те, що потрапило в коло твоєї уваги. Я ж сказала, що є почуття провини і бажання помститись, яке може стати дійсністю за умови ненависті.
К.: Як можна відчувати провину, якщо ти знаєш, що не винен. Якщо я “візьму ніж, і вдарю ним його, то це буде повністю справедливо, я не бачу тут почуття провини”.
П.: Справедливість – це відносне поняття. Справедливо не було тоді (за поведінки батька), і не буде справедливо, якщо ти “вдариш його ножем”, тому що це зумовить твоє перебування у в'язниці. Завжди все відносно, треба зважувати свої дії.
К.: Я це все зрозумів. Не можу лише зрозуміти або прийняти почуття провини.
П.: Саме тому, що воно не усвідомлене, воно зберігається. Якщо ми усвідомлюємо своє почуття провини, то немов би “здаємо позиції”, сумніваємося в тому, що знаходимося на правильному шляху. Почуття провини – це едипальне породження. Якщо ти ідентифікуєшся з батьком, а він, напевно, був агресивний, коли ти “отримав рану” (див. палицю, фото А.1), то саме ідентифікація з ним послугувала початком до прояву ненависті до нього.
К.: Та ні. В той момент він вже був не агресивний. Він тоді вже був у пеклі.
П.: Те, про що ти говориш, – дуже темне і незрозуміле. Твого батька немає серед живих? Ми бачимо фігуру (у композиції), яка мало чим нагадує життя, хоча вона дуже хоче жити, неординарна, пов'язана з космосом енергетичним стрижнем, що її підживлює. Фігура живе не

в одному образі, а в декількох (три роти). Все це свідчить про те, що вона прагне жити, не хоче вмирати, адже підживлюється енергією, “ходить під Богом”. Чи переживав ти коли-небудь подібні почуття? Чи відчував, що, незважаючи на всі життєві проблеми та труднощі, тебе рятувала Вища сила?

К.: Так, було. Але це ніяк не Бог. У мене на це свої погляди. Але, все ж, щось таке було. Одного дня я заради цікавості з сорока метрів стрибнув у воду – і все нормально, вплив живий, навіть не забився.

П.: Ось бачиш, сам зістрибнув, піддав себе ризику, спровокував небезпечну ситуацію, неначе сам хочеш перебувати у відбитку під склом.

К.: Але це зовсім інші ситуації, ніж з батьком.

П.: Не важливо, які ситуації, головний їх параметр (“інформаційний еквівалент”) – ризик для життя. Це співвідноситься за одним параметром.

К.: Зрозуміло.

П.: При цьому, в поле зору може потрапляти, що “я хочу бути сильним, хочу перевершувати інших, які бояться здійснювати подібні вчинки, а я не боюся”. Це прагнення до сили. Але зв’язок ризику і почуття провини ніколи не потрапляє у коло уваги. Почуття провини не обов’язково може виникати перед тією особою, яка завдала “рану” або зумовила її. Є ще й інші персони в сім’ї, наприклад, жіночі.

К.: Лише мама. Усіх інших персон я не сприймаю як членів сім’ї, а точніше, я їх взагалі не сприймаю.

П.: Вони неначе не існують для тебе?

К.: Так.

П.: Якби мама побачила твою композицію (фото 1), які б відчуття у неї виникли?

К.: Вона б сказала, що необхідно викликати швидку допомогу. Або сама б викликала таксі й відвезла мене у лікарню.

П.: Значить, у вас з мамою немає довірливих взаємин?

К.: Немає. Звідки вони узялись би? Ми швидше як знайомі люди, ніж рідні.

П.: Зрозуміло, що рідні відносини мали б бути (можливо, колись). Інше питання – куди вони зникли?

К.: Скільки себе пам’ятаю, ніколи їй не довіряв. Я, в принципі, з народження нікому не довіряю. Один раз довірився – мене зрадили. Досить, більше не потрібно, не варто бути дурнем.

П.: З тобою “погралися”?

К.: Не зовсім “погралися”. Для чотирирічної дитини отримати удар великою боксерською грушею – це зовсім не гра, це каліцтво.

П.: В цьому і полягає травма?

К.: Ні, це був урок життя. Травма сталася у віці дванадцяти років. Що саме сталося, я розповідати не буду з певних міркувань. Але тоді я дійсно ледве не помер, був на межі, був “віддзеркаленням під склом”.

П.: Навіть важко слухати, коли ти розповідаєш свою історію життя. Як же ти її пережив, виріс і живеш з нею?

К.: Нормально. Є ж і “допоміжні засоби”. Я до цього зловживав алкоголем. Ось вже рік, як не п’ю, і чудово себе відчуваю. Але тоді все заливалося алкоголем. Ти неначе вирушаєш кудись, де немає ні тебе, ні інших, ні проблем. Зараз інколи цього не вистачає. Але я стримую себе.

П.: І наркотики вживав?

К.: Я категорично проти наркотиків. Може, вони допомагають повністю забутись, але цей стан того не вартий.

П.: Тобі і без них добре, правда?

К.: Є багато інших способів, що дозволяють досягти того ж результату.

П.: Де справжня фігура – на столі чи у віддзеркаленні, “під склом” (фото 1)?

К.: У віддзеркаленні представлена зла частина мене, яка є моїм “дном”, а хіба буває людина без “дна”?

П.: Ти хочеш сказати, що несеш в собі частину мортідної, руйнівної енергії?

К.: Так і є.

П.: А навіщо вона тобі, ця енергія (“під склом”)?

К.: Для того, щоб нікого ненароком не убити, тому я її туди заганняю.

П.: Тому ти її як би “під землю” заховав?

К.: Так, це точно.

П.: Коли я з тобою працюю, у мене з’являється відчуття, що ти добра за природою, від народження, людина. Але якась ситуація в твоєму житті спонукала ж тебе до агресії. Життя зробило тобі небажаний подарунок, від якого ти не можеш звільнитися, адже представленого в композиції віддзеркалення тобі ж хотілося б позбавитись!?

К.: Звичайно, хотілося б. Правда, частково, адже я без цього вже жити не можу, це буду не я.

П.: Тобі здається, що агресія – це твій захист або твоя сутність?

К.: Ні, це захист. Одного разу я спробував прожити тиждень без зла і відразу ж втратив нормальну роботу, гроші, замовників. Потім я знову повернувся до агресії і відразу знайшлася і робота, і замовники. Періодично, звичайно, зло “зашкалює”. Із замовниками потрібно говорити жорстко, щоб був результат.

П.: Напевно, і не м’яко, і не жорстко. Працювати потрібно відповідно до того, з ким ти працюєш, так, щоб це було адекватно. Як говорили древні греки – “місце, міра і момент”, тобто все повинно бути адаптоване до “замовника”.

К.: Замовникові потрібно грубо доводити, що йому потрібно те, за чим він прийшов.

П.: А чим ти займаєшся?

К.: Я виготовляю меблі за індивідуальним замовленням.

П.: Добре. Повернімося до основної задумки твого ліплення – потрібно було представити композицію на тему “Я – між минулим і майбутнім”. Ти зобразив і теперішнє, і майбутнє разом (фото 1)?

К.: Ні, лише теперішнє. Майбутнього я взагалі не бачу.

Проведемо певні аналогії вдаючись до квантової фізики. Зокрема, вказаний факт узгоджується з позицією А. Ейнштейна, що “всі просторові і часові складові є відносними” (див.: [6, с. 191]). Ф. Капра вказує: “Частка може існувати в різних точках і тому являє собою дивну форму різновиду фізичної реальності. Ми ніколи не можемо стверджувати, що атомна частка знаходиться в тому чи іншому місці, як не можемо і стверджувати, що вона не існує. Будучи імовірнісним паттерном, частка може існувати в різних точках і, таким чином, представляє собою дивний різновид фізичної реальності, щось *середнє між існуванням і не існуванням*. Тому ми не можемо описати стан частки в термінах фіксованих протиставлених понять, адже частка *не знаходиться в певній точці і не є відсутньою там*. Вона *не рухається і не знаходиться в стані спокою*. **Змінюється лише імовірнісний паттерн, тобто тенденція частки існувати в певних точках**”[6, с. 175].

Щоб більш точно описати цю універсальну властивість, згадаємо віршовані рядки Іша Упанішада (див.: [6, с. 176]).

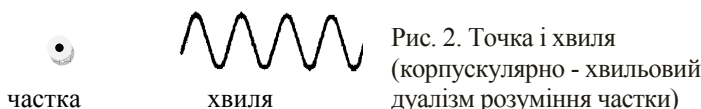
“Оно движется. Оно не движется.

Оно далеко. Оно близко.

Оно внутри всего этого,

И оно вне всего этого”.

З усього сказаного впливає впевненість, що суперечливі (непримиренні) поняття – це не що інше, як різні сторони однієї і тієї ж реально існуючої дійсності. Найбільш випуклим прикладом такої *єдності суперечливих понять є поєднання різних виявів частки як “точки” і як “хвилі”*. З фізики відомо, що матерія на рівні атома має подвійну природу: вона проявляється у вигляді точок і у вигляді хвиль (рис. 2. за [6, с. 173]).

З цього приводу Ф. Капра пише: “Фізики довго не могли змиритись з тим, що матерія проявляється, здавалось би, у взаємовиключних формах і що частки одночасно є хвилями, а хвилі – частками” [6, с. 173]. Тому можна було б припустити, що правий бік (див. рис. 2. так само) ілюструє “хвилеподібний” рух частки, проте в природі не існує часток, що рухались би хвилеподібно (див. рис. 3) – частки рухаються по прямій із властивим їм спіном (обертотом), тому хвиля є водночас і часткою (див. протилежність спрямувань спіна (ліворуч і праворуч), що й обумовлює точку).

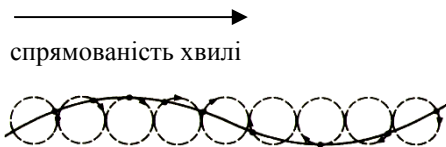

Рис. 3. Хвиля на воді

Повертаючись до психології відзначимо, що будь-який акт психічного існує в точці перетину вертикалі і горизонталі, що ілюструє Модель (рис. 4). Глибинно-психологічне пізнання здійснюється на межі свідомого і несвідомого, хвилеподібність забезпечує діалогічність взаємодії з респондентом.

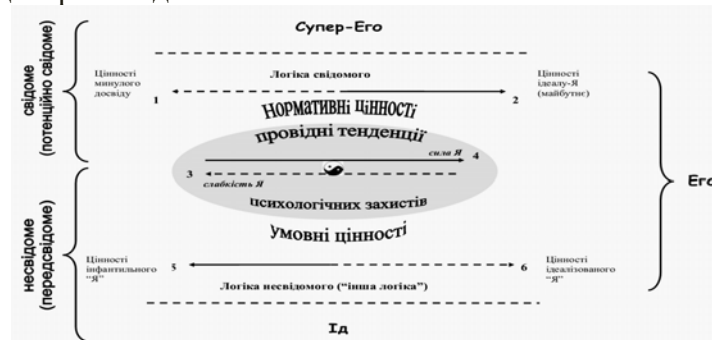

Рис. 4. Модель внутрішньої динаміки психіки

Фото
2. Самопрезентант
О.
“Я в минулому (а),
Я в реальному (б) і
майбутньому (в)”

Розглянемо ще один приклад. Майбутній практичний психолог О. презентував себе у трьох виявах – “минуле, теперішнє, майбутнє” (див. фото 2). Презентант “Я-реальне” (фрагмент б), вказує, що “інформаційний еквівалент” полягає у відсутності цілісності, дискретності (див. щілина між елементами Інь і Ян), що відмежовує теперішнє від бажаного майбутнього.

Стенограма психокорекційної роботи з протагоністом О. із використанням психоаналітичної роботи з тістом та каменями

- П.: Яка із створених тобою композицій найбільш привертає твою увагу і є емотивною?
 О.: Майбутнє (справа) – непоказне, трохи тьмяне, але воно мене найбільше вабить.
 П.: Чому майбутнє здається тобі непоказним? Адже приваблюють його контрастні тони.
 О.: Не знаю, я ж *чорну* частину намагався робити *не чорною*, стушувати те, що розділяє фігуру (б).
 П.: Про що ти мрієш у майбутньому?
 О.: Напевно, про постійність і самоствердження.

П.: Про що свідчить зтушовування контрастності частин Ін-Ян між білим і чорним в “майбутньому” (П. порівнює композиції (б) і (в))? Може, ти хотів би бути більш гармонійним, цілісним порівняно з фото 2 (б)?

О.: Мені хотілося б розкласти все “по полицках”: знати, чого я хочу, що в мене є зараз і чого я можу досягти. Я все це поки що не відчуваю.

П.: У зображенні сьогодення частини фігури Ін-Ян – автономні, створені дискретно: всередині – простір, тобто порожнеча (фото 2, б). Як це позначається на твоїх почуттях?

О.: Я відчуваю певні протиріччя на емотивному рівні, які й зумовлюють мій “нуль” – це і є відчуття порожнечі.

П.: Значить, порожнеча між частинами Ін-Ян вказує на суперечливість твоїх почуттів?

О.: Дві сторони так виражені, що зводять мою активність до “нуля”.

П.: Як ти ставишся до власної суперечливості почуттів? Що б ти їй сказав? Може, “зникни”, або “розчинися”, або “звідки ти з’явилася”? Чи щось інше?

О.: Я хочу, щоб вона зникла, це мною відчувається і дуже заважає, як “цвях” у душі.

П.: Коли ти почав її відчувати?

О.: Ще в школі, в підлітковому віці.

П.: Суперечливість була обумовлена батьками чи виникла поза домом, в процесі спілкування з іншими людьми?

О.: Виникнення суперечливості пов’язано з впливом шкільних факторів, батьки теж вплинули.

П.: Тобто батьки почали тебе “активно формувати”?

О.: Так, хоча я опирався.

П.: Вони побоювалися чогось і застерігали тебе в такий спосіб?

О.: Ні.

П.: Тоді чому вони так активно за тебе “взялися”, якщо все було добре?

О.: Можливо, суперечність у тому, що я зашкоджував їм “взятися за мене”. Те, що я вважав за потрібне, було більш значущим для мене, ніж те, що мені нав’язували.

П.: Іншими словами, була конкуренція між “батьком” в тобі самому і батьками поруч із тобою?

О.: Так, це вірно.

П.: Хто перемагав?

О.: То батьки перемагали, то я. Коли я став підростати, ми знаходили компроміс, і відносини ставали кращими, ніж раніше.

П.: Як гадаєш, твої суперечки з батьками вплинули на формування порожнечі в “Я – теперішньому”?

О.: Так, і зараз впливають, це основна перешкода, яку я відчуваю всередині себе!

П.: Значить, коли батьки перемагали, ти відчував порожнечу, адже тобі доводилося чимось поступитися (вказує на “простір” між частинами середньої фігури, фото 2 (б))?

О.: Ні. Коли я розумів, що потрібно поступитися, то поступався (перемога батьків) і відчував гармонію (я був разом з ними).

П.: Значить, тобі хотілося їм поступатися, що ж заважало?

О.: Якби я так робив завжди, я б втратив себе, свої бажання, власне Я і була б взагалі суцільна порожнеча.

П.: В яких випадках виникала порожнеча? Напевно, не завжди ти приймав позицію батьків і тобі доводилося підкорятися їм, відчуваючи порожнечу? Або ти намагався не підкорятися?

О.: Я намагався не підкорятися, але якщо розумів, що так краще для мене – я погоджувався.

П.: “Краще” у тому сенсі, щоб було “тихо”, без ексцесів?

О.: Так, але потім ще школа додавала, тобто зробила внесок у цю “порожнечу”.

П.: У школі тобі доводилося поступатися у чомусь однокласникам або вчителям?
 О.: Так, це дещо повторювалось у взаємодії з однокласниками, з учителями.
 П.: Що вони вимагали від тебе? Може, знову, щоб ти був кращим?
 О.: Не завжди.
 П.: Деякі вчителі тебе не любили, протистояли тобі?
 О.: Вони не давали мені свободи розвитку, утискали, неадекватно оцінювали, занижували оцінку, придушували моє Я і травмували мої відчуття.
 П.: Їхня оцінка тебе була, швидше за все, заниженою, а не завищеною?
 О.: Так.
 П.: І тобі доводилося відстоювати свою думку, щоб зберегти оптимальність самовідчуттів? Як ти себе “самотерапевтував” в подібних випадках? Може, накопичувалася злість по відношенню до кривдників?
 О.: Так, злість накопичувалася, але не виявлялася. Я її придушував і намагався зрозуміти, чому так відбувається.
 П.: Ти дистанціювався від них?
 О.: Так. Я самостверджувався в інших видах діяльності.
 П.: Тобто знаходив компенсаторні способи відновлення самовідчуття. Які саме?
 О.: Переважно заняття спортом.
 П.: Звернемося до зображення минулого (фото 2, а). Розкажи про те, що було, який зміст кожного з представлених каменів у композиції? Кожен камінь бажано позначити (кваліфікувати), з’ясувати, яке семантичне навантаження несе.
 О.: Негативний досвід у вихованні, сумніви в собі у шкільний період, внутрішні суперечності, образи (див. темні камені композиції (а) зверху, фото 2). Світлі камені – це компенсація життєвих негараздів: спорт, комп’ютер, навчання, спілкування з друзями (див. світлі камені композиції (а) знизу, фото 2).
 П.: Камінь всередині композиції символізує когось із твоїх рідних чи тебе самого?
 О.: Це я (показує на середній камінь).
 П.: Ти, напевно, досить автономний від батьків?
 О.: Так. Тато помер, коли мені було дев’ять років.
 П.: І тебе виховували жінки?
 О.: Так, дві – мама і бабуся.
 П.: Камінь, який символізує тебе, що відображає?
 О.: Це багатогранник, Напевно, це те, що було притаманне мені в дитинстві. Це мій потенціал, який я відчував, але поки що не реалізував.
 П.: Чому ти не помістив багатогранник в теперішнє? Можливо, він би закрит порожнечу між частинами фігури? Ти все ще сподіваєшся на його реалізацію?
 О.: Можливо.
 П.: Чи можна поставити багатогранник на фігуру, яка символізує Я-реальне (фото 2, б) ? Якої її частини (білої або чорної) він стосується?
 О.: Він порівну присутній в обох частинах (фото 2, а), що й обумовлює сподівання на цілісність у майбутньому (фото 2, в). (О. переносить камінь і закриває ним порожнечу, фото 3).

Фото 3. Теперішнє з “потенціалом” К. над “порожнечою”

П.: Як змінилися твої почуття, виходячи з утвореної композиції (фото 3)?

О.: Мені стало спокійніше, це “бажана” для мене картинка. Вона допомогла усвідомити, що порожнеча “пожирає” мій потенціал, мою енергію. Це змушує замислитися, з цим треба щось робити.

П.: Багатогранник (що закрив порожнечу) символізує щось хороше в тобі, твій вроджений потенціал?

О.: Так.

П.: Тоді чому ти єднаєш його з темною і світлою частиною фігури Інь-Ян (фото 3), чому не поклав лише на світлу?

О.: Не зміг, світле не може існувати без темного.

П.: Значить, ти сам себе за щось засуджував раніше або засуджуєш зараз?

О.: Дійсно так.

П.: Ти виглядаєш розумним, рефлексивним юнаком, за що ж себе засуджуєш?

О.: За нейтральні вчинки, які мали б бути іншими. Я аналізував скоєні мною вчинків, і мав докори сумління, адже моя пасивність “заохочувала” зло, – це відноситься до темного. Це зло шкодило мені і зумовлювало порожнечу.

П.: Ти не говорив про це матері?

О.: Ні, я все тримав і тримаю в собі.

П.: Оскільки ти сам переживав докори сумління, то вони потрапляють в категорію темних, як переосмислення і докір собі. Але чомусь темні характеристики представлені в рівній мірі зі світлими. Що належить до категорії світлого?

О.: Мої досягнення, яких я зміг домогтися.

П.: Досягнення, яким би радів не тільки ти, а й твої близькі?

О.: Так.

П.: Значить, в категорію світлого потрапляють близькі тобі люди, не лише твої успіхи?

О.: Так, звичайно.

П.: Чи можна сказати, що до темної частини фігури теж відносяться близькі тобі люди, але з їх (не твоїм) негативним знаком?

О.: Так.

П.: Тоді, за всієї автономії, ти неначе зрощується з близькими людьми, зокрема, з мамою. Чи можна сказати, що в майбутньому (фото 2, в) чогось точно не буде з минулого і сьогодення (фото 2, а, б)?

О.: Я багато з чим хотів би попроситися із своїх особистих надбань.

П.: Розкажи, що б ти хотів залишити в минулому або сьогоденні.

О.: Можливо, не буде порожнечі в майбутньому, контраст (чорне – біле) стушується, між частинами Інь-Ян з’явиться гармонія (фото 3, в)?

П.: Ти говорив про докори сумління. Тобі хотілося б упереджувати подібні вчинки, щоб вони залишилися в минулому?

О.: Так, щоб такі вчинки залишилися в минулому.

П. (До групи): Ви бачите, що я допомагаю протагоністу уточнити смислові аспекти власного матеріалу, але останнє слово залишається за О. Психолог каталізує процес гіпотетичними прогнозами. (До протагоніста О.): Що б ти ще сказав?

О.: У білу частину фігури з майбутнього (фото 2, в) увійдуть всі мої успіхи і досягнення (фото 2, а), які були і ще будуть, а все інше, “темне”, стане світлішим, що я і намагався зобразити, зтушовуючи (роблячи бляклою) “чорну частину” композиції майбутнього (фото 2, в).

П.: Оскільки кольори в зображенні майбутнього тепліші й світліші, то можна передбачити, що успіхи переважатимуть над темними сторонами (тобто невдачами), які емоційно могли тебе обтяжувати в минулому і тепер?

О.: Це так. Спасибі, мені стало спокійніше, це бажане для мене відчуття. Я зрозумів роль мого потенціалу, який сьогодні поки що – “порожнеча”. Дійшов висновку, що надто високу ціну плачу за “докори сумління”. Треба з’ясувати їх психологічний сенс для мене, навіщо вони мені? До речі, я про це ніколи не замислювався, плив за течією...

П.: За докорами сумління криється почуття провини і, очевидно, перш за все перед матір’ю. Що б ти сказав минулому, сьогоднішньому та майбутньому? (далі фрагмент психодрами).

Звертає увагу наповнюваність пустоти в процесі аналітичної роботи з О., що засвідчило, дотичність особистісної проблеми О. до візуалізації пустоти (щілина між Інь і Ян, фото 2). Основою такого “зцілення “Я” шляхом психоаналітичної інтерпретації, є діагностико-корекційний діалог, який вбудовується у *внутрішній порядок* психіки О. Саме внутрішній порядок психічного є “путівником” у психокорекційному процесі і він же, як це не дивно, притаманний і хвилі (рис. 3, прямолінійність руху часток). Молекули рухаються не за траєкторією хвилі, а описують кола із відмінним спіном (див. напрямок руху кіл ліворуч і праворуч), що й обумовлює точку. *Таким чином вислів: “частка – хвиля” не стосується траєкторії руху частки. Рух хвиль впорядковано представляє спін елементарної частки, яка, щоб повернутись у вихідне положення, повинна пройти два круги (720°).* Тому частка і хвиля описуються одними і тими формулами. Потрібно пам’ятати, що “атомні явища можуть бути описані лише в термінах імовірностей” [6, с. 174]. Поняття імовірнісних хвиль розв’язує фактично парадокс часток-хвиль, надаючи їм нового контексту, який торкається такого різновиду суперечностей як – **“існування і неіснування”**. Як відомо, фізиків не злякали функційні особливості часток і вони їх продовжують досліджувати та відкривати нові з них, така настійна послідовність є прикладом для психологів.

Чому все це так важливо для розуміння психічного? Розуміння предмету пізнання психічного, є важливим в контексті фахової підготовки практичних психологів. Можна ствердити, що **психологія як і квантова фізика підкорені єдиному принципу додатковості**, що відповідає характеру функційних особливостей несвідомої сфери, яка не підлягає прямолінійному дослідженню, та безпосередньому спостереженню. Тому окреслимо позицію психодинамічного дослідження, що спирається на наступні положення:

а) принцип додатковості відкриває нові перспективи формування методології та розвитку методів психології;

б) знання функційних особливостей несвідомого та врахування *іманентно-плинної його єдності із свідомим* дозволяє пізнавати психічне в його цілісності.

Діагностико-корекційна практика, що здійснюється у форматі психодинамічної теорії, має чітку орієнтацію на врахування цілісності психічного (свідоме-несвідоме) у функційній асиметрії двох її сфер. Феноменологічний підхід до розуміння та вивчення психічного передбачає дотримання: принципу спонтанності і невимушеності поведінки; холізм (єдність) законів ідеального і матеріального, що пояснює орієнтацію на ініціювання процесів спонтанно-візуалізованої (опредметненої) презентації психічного завдяки використанню додаткових засобів (ліпка, моделювання із каменів, малюнок та ін.).

Сказане вище доводить необхідність дотримання у процесі пізнання психічного принципу додатковості, який єднається з *архетипною його здатністю до самоплинноперекодування внутрішніх, прихованих латентних змістів в іншу площину*, що відкриває можливості сприйняття та науково-практичного дослідження цілісної психіки. Створення людиною візуалізованого презентанта (самопрезентанта) за своєю суттю є архетипно обумовлене. В даному форматі **архетип є інстинктом інтеграції усіх підструктур психічного**. Архетип не задає і не несе в собі конкретного змісту психічного, але володіє здатністю до **символічного перекодування через презентацію в площину дії законів фізичного (твердого) світу** (в сферу спостережуваного).

При цьому свідомо здійснений суб'єктом акт самопрезентації відіграє подвійну роль – з одного боку, він об'єктивує самосприйняття (саморефлексію), а з іншого – маскує, зберігає невидимим для “Я” латентний зміст психіки. Іншими словами, **сміслові** навантаження **спостережуваного презентанта** залишається поза свідомістю респондента, що долається його “оживленням” в процесі діалогічної взаємодії. Таким чином, презентація психічного у сферу спостереження дає лише шанс глибинного його пізнання. Skorистатись ним можна лише в процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом за якої **презентант набуває функцій посередника між свідомим та несвідомим**. Архетип як інстинкт здатен інтегруватися з психікою суб'єкта в її цілісності, що забезпечує перспективи його “посередництва” в інтеграції функційно-асиметричних підструктур психіки (свідоме-несвідоме). Таким чином, візуалізований презентант (ліпка, малюнки, модель із каменів) набуває посередницьких функцій між *зовнішнім* (спостережуваним) та *внутрішнім* (невидимим). У психоаналітичному процесі психолог керується законами реального світу, що, в єдності з розумінням механізмів символізації (натяк, згущення, зміщення, генералізація, локалізація), дозволяє дешифрувати **“інформаційні еквіваленти”**, за якими знаходяться *сенси*.

Архетип єднає в собі *внутрішнє і зовнішнє*. Зовнішнє потребує дослідження шляхом діалогічної взаємодії з респондентом, за якої запитання психолога зорієнтовані на пробудження імпульсу, припливу енергії, що пов'язано з емотивною складовою вербальної реакції респондента. Останнє передбачає прицільність запитань психолога та їх узгодженість із внутрішнім порядком психічного, що має вияв у системній впорядкованості поведінки. Експлікування прихованого, перекодованого смислового навантаження презентанта цілісного психічного є довготривалою, сутнісно діалогічною процедурою, в процесі якої відбувається його “оживлення” за рахунок долання розмежувань між сферами свідомого та несвідомого. Проблема “оживлення” заслуговує на окрему увагу з методологічної та практичної точок зору і окреслює перспективи подальших досліджень. Діалогічна взаємодія психолога з респондентом сприяє розширенню самосвідомості об'єкта та відкриває перспективи пізнання психічного в його цілісності.

Варто звернути увагу на таку інстанцію несвідомого, як Ід – вроджений, інстинктивний спадок “Я”, що об'єднує в собі потяги, які мають різне енергетичне спрямування, зокрема – “до життя” та “до смерті”. Ід характеризується двома важливими різновидами енергії – “лібідо” і “мортідо”. В полі дослідницької уваги знаходиться не Ід (це в принципі не є можливим), а наслідки неприйняття, блокування та витіснення її імпульсів цензорською активністю Супер-Его, яка стоїть на сторожі просоціальних інтересів Я.

Витіснені осередки безпосередньо зберігають енергетичний потенціал, заданий Ід, що виявляється в імперативі емотивних реакцій за активності механізмів проекції, заміщення, ідентифікації, перенесення тощо. З огляду на це, Ід здійснює не прямий, а опосередкований вплив на формування такого різновиду несвідомого як *передсвідоме*, функційні особливості якого враховуються в глибинному пізнанні. Передсвідоме, завдяки витісненням, отримує певний досвід соціалізації. Витіснення в їх першопочатковій темпоральності (розведеності у часі) нівелюються в процесі синтезу слідів на латентному рівні. Одним із результатів цього процесу є їх логічна впорядкованість, що, зрештою, інтегрується у *внутрішньому порядку психічного* з пріоритетністю емотивної домінанти в активності суб'єкта. Тенденцію до матеріалізованої візуалізації несвідомого С. Д. Максименко назвав “натхненням”. Зокрема, він пише: “людина крок за кроком, користуючись логікою, починає розуміти у невідомому відоме” [10, с. 131] ... “рушієм цього є нужда, що задає постійний енергетичний план самотворення особистості” [9, с. 9].

“Оживлення” матеріалізованих презентантів в діалогічній взаємодії спирається не лише на пробудження емотивності сприйняття, але й на залучення “іншої” (несвідомої) сфери, що обумовлює необхідність вбудови запитань психолога у внутрішній порядок психіки респондента. Приплив емотивної енергії, в процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом, об'єктивує (в поведінці) континуум позадосвідних утворень.

Останнє підтверджується висновком К. Прібрама про голографічну природу функцій мозку [15]. У розділі “Голограми” він вказує – “... може існувати кодування і наступне декодування просто в результаті повернення до першопочаткового стану обертів на певній іншій стадії” [15, с. 170]. Оберти електрона (720°) є передумовою повернення в першопочаткове положення. У зв’язку з цим П. Девіс зауважує: “... дивне “двоїсте” уявлення про світ, що властиве електронам і іншим мікрочасткам прийнято вважати фундаментальною властивістю природи”, а “суб’єктивні елементи квантової фізики вимагають перегляду традиційних уявлень про фізичну реальність і про свідомість у фізичному світі” [4, с. 19].

У контексті психодинамічного підходу з огляду на розуміння цілісності психічного та голографічності функціонування іншої сфери, важливими є зауваження П. Девіса щодо “необхідності розгляду часток лише у взаємозв’язку з цілим”. Він наголошує, що “... було б хибним вважати елементарні частки матеріальними об’єктами, які при з’єднанні у ансамблі створюють більш масштабні об’єкти ... світ – це сукупність відношень” [4, с. 26].

Таким чином, квантова фізика суперечить ньютонівському розумінню речовини, що складається із часток - своєрідних “будівельних блоків” для більших конструкцій. В контексті глибинного пізнання психічного фахівцю вкрай важливо розуміти двоїсту природу феномену психічного: свідоме (підкорене Ньютонівським законам) та несвідоме, в його голографічності функцій, з характерною їм згорнутістю у часі та просторі. Саме тому у процесі глибинного пізнання ми маємо можливість за частковими виявами психіки пізнавати її в цілісності. Ми солідаризуємося з С. Д. Максименком в тому, що психологічні дослідження потребують методів, адекватних об’єкту пізнання. Не менш важливим є твердження, що “метод є втіленням і методологічно-рефлексивним вираженням підвалин теоретичної позиції” [9, с. 8]. В контексті глибинного пізнання, яке має справу із живою, емотивно-пульсуючою феноменологією психічного в її темпоральній розлогості (тривалості у часі), особливої значущості набувають його критичні слова зазначеного науковця щодо методів суто академічного спрямування, зокрема – “практично всі методи і методичні процедури спрямовані на “зупинку” в часі і розкладання складного об’єкта на елементарні частки, тим самим відбувається фактичне знищення об’єкта” [там же].

Важливою особливістю психічного є подвійність його функцій. Гіпотетично можна припустити, що це може бути пов’язаним з двоїстістю спіна елементарної частки, що представлено на рис. 3, що ілюструє необхідність проходження частки на двох рівнях. Без сумніву, що подвійна дротяна петля дає приблизне уявлення про властивості власного спіна електрона. Зокрема, щоб розкрити смислове навантаження авторського презентанта у “видимому” (“ 360° ”), та проникнути в невидиме (“інше”) – це потребує додаткових “ 360° ” (на що інтуїтивно звернув увагу сам респондент, зробивши фото (відбиток на скляному покритті столу). Таким чином, без врахування сфери “іншого” (несвідомого) ми сприймаємо світ лише наполовину. Сказане загострює актуальність більш ретельного дослідження іншої сфери, у взаємозв’язках із свідомим.

Психодинамічний підхід інтегрує сучасні результати квантової фізики, фізіології, хімії, що сприяє доланню бар’єрів розуміння свідомого і несвідомого як розімкнених (суперечливих) між собою інстанцій і доводить на практиці їх єдність за збереження функційної автономії. Врахування функційних особливостей несвідомого відкриває перспективу цілісного розуміння психічного, що пов’язано з наближенням результатів глибинно-психологічного дослідження до висновків квантової фізики. Остання доводить, що дві ізольовані частки на великій відстані ведуть себе узгоджено. “Електрон якимось утаємниченим способом отримує інформацію... і поводить відповідним чином” [4, с. 22]. Беручи до уваги, що макросвіт і мікросвіт знаходяться у тісному взаємозв’язку, у завдання глибинного пізнання входить дослідження характеру та причин порушень природних взаємозв’язків між свідомим і несвідомим, а це закладає основу особистісної корекції майбутнього психолога.

Існування “квантової невизначеності” переконує нас у тому, що неможливо *завжди* все знати про частку, як і про психічне. Важливим моментом в квантовій фізиці є *введення в дослідження зовнішнього спостерігача* задля отримання більш повної інформації [4, с. 22]. Якщо у Всесвіті, за таких обставин, знайшлося місце для людини, то, тим паче, у дослідженні психічного присутність “спостерігача” є просто необхідною. Стверджуємо, що пізнання несвідомих аспектів психіки суб’єкта є можливим лише за участі іншої людини (фахівця в цій галузі), яка у своїх діях спирається на знання законів функціонування цілісного психічного.

Невловимість квантових часток асоціюється з механізмами раціоналізації, які актуалізуються в складній для суб’єкта ситуації. Подібно тому, як частка “вислизає” за умов її “пришпилювання”, люди схильні “вислизати” із будь-якої проблемної ситуації завдяки розширенню семантичного простору *раціоналізації*. Виходячи з багаторічного досвіду практики глибинного пізнання, ми підтверджуємо справедливості позиції А. Ейнштейна, що “за квантовим світом з його непередбачуваністю, невизначеністю і хаосом приховується звичний класичний світ конкретної діяльності, де об’єкти володіють чітко визначеними характеристиками й закономірностями”. Далі він пише: “... це лише фасад за яким “божевільність” поступається місцем безроздільному господарюванню розуму” [4, с. 23]. Наш досвід глибинного пізнання дозволяє внести уточнення: “фасад безроздільного царювання фізичного світу” має продовження в глибинах несвідомого, що існує поза часом та поза простором. Ці два світи – *єдині в можливості взаємопереходів, за посередництва інформаційних еквівалентів*.

Сподіваємось, що виклад цих положень буде спонукати майбутніх практичних психологів на більш ретельне дослідження феномену психічного в його динаміці та суперечливій єдності. Важливим є розуміння функційної асиметрії двох сфер психічного, які “зливаються” в інформаційних еквівалентах. Наведений вище матеріал загострює увагу майбутніх фахівців до універсальності законів психічного та їх інтегрованості із законами Всесвіту.

Література

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв’ю / В. П. Андрущенко. 2-ге видання, доповнене. – К.: Знання України, 2008. – 819 с.
2. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь: теория и практика. – К. : Укртехпрес, 1997. – 215 с.
3. Бор Н. Причинность и дополнительность // Избранные научные труды / Под ред. И. Е. Тамма, В. А. Фока, В. Г. Кузнецова (В 2-х тт). – М. : Наука, 1971. – Т. 2. – С. 204-212.
4. Девис П. Суперсила: Пер. с англ./ Под ред. и с предисл. Е. М. Лейкина. – М. : Мир, 1989. – 272 с.
5. Какабадзе В. Л. Понятие бессознательного в глубинной психологии // Проблемы сознания : Материалы симпозиума. / Под. ред. В. М. Банщикова. – М. , 1966.
6. Капра Ф. Дао физики: Общие корни современной физики и восточного мистицизма / Пер. с англ. – М. : ООО Издательство “София”, 2008. – 416 с.
7. Кучеровская Н. Профессиональное сознание психолога-практика как предмет исследования // Журнал практикующего психолога. – 2001. – № 7. – С. 84-95.
8. Левин К. Теория поля в социальных науках // Динамическая психология: избранные труды. – М. : Смысл, 2001. – С. 251-270.
9. Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід : монографія / К. : Видавничий Дім “Слово”, 2013. – 592 с.
10. Максименко С. Д. Психологічні механізми зародження, становлення та здійснення особистості. / С. Д. Максименко, В. В. Клименко, Л. В. Толстоухов – К. : Вид. Європейського університету, 2010. – 151 с.
11. Носков В. І. Проблеми підготовки психологів у системі вищої освіти, // 3б. наук. пр. – Психологія. – Вип. 4 (7). – К., 1999. – С. 210 – 219.
12. Осипова А. А. Общая психокоррекция / А. А. Осипова. – М. : ТЦ Сфера, 2004. – 512 с.
13. Панок В. Г. Психологічна служба. / В. Г. Панок. – Кам’янець-Подільський, 2012. – 486 с.

14. Пов'якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика / Н. І. Пов'якель // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6/7. – С. 3-6.
15. Прибрам К. Языки мозга /Перевод с англ. Н. Н. Даниловой и Е. Д. Хомской под ред. и с предисловием действительного члена АПН СССР А. Р. Лурия. – М. : Прогресс, 1975 – 463 с.
16. Чепелева Н. В. Личностная подготовка психолога в условиях ВУЗа. Психолого-педагогические основы личностно-ориентированного образования: сб. научн. трудов / Н. В. Чепелева. – Ялта : Артек; ГИА, 2001. – С. 34-41.
17. Шерозия А. Е. Диалектика, принцип дополнительности и проблема познания психологической целостности: к неклассически ориентированной стратегии научного эксперимента в психологии / А. Е. Шерозия. – В сб.: Бессознательное. Тбилиси, 1978. – Т. 3. – С. 751-788.
18. Шибутани Т. Социальная психология / Пер. с англ. В. Б. Ольшанского. – Ростов н/Д. : Изд-во “Феникс”, 1999. – 544 с.
19. Штепа О. С. Особистісна зрілість: Модель. Опитувальник. Тренінг : Монографія. - Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
20. Яценко Т. С., Глузман А. В. Глубинная психология. Тенденция к психологической смерти: диагностика и коррекция / Т. С. Яценко, А. В. Глузман, И. В. Калашник; Под ред. Т. С. Яценко. – К. : ВИЦА ШКОЛА – XXI, 2010. – 231 с.
21. Глузман А. В. Личностно-ориентированная подготовка студентов университета к профессионально-педагогической деятельности: теория и практика. – Киев-Ялта, 2012. – 272 с.

Статья «Универсальность законов целостности психического – основа профессиональной подготовки практического психолога» презентует новый подход к пониманию сущности психического в универсальности его законов. Уточняется предмет психологического познания, который включает и самопознание в профессиональной подготовке будущего психолога. Декларируется целостный подход к пониманию психического в единстве и противоречивой сущности сфер сознания и бессознательного. Вводится принцип дополнительности, который предопределяет необходимость рассмотрения психики в ее целостности благодаря опосредующим звеньям метафорично-символического характера, что задаются визуализированной самопрезентацией субъекта. Статья содержит сравнительные характеристики законов функционирования Вселенной и психики на бессознательном уровне. Последнее убеждает в необходимости учитывать обнаруженные аналогии в целях обеспечения адекватности познания феномена психического, без чего не может профессионально состояться психолог в своей практической деятельности.

The article "The universality of the laws of mental integrity - the basis of practical training psychologist" presents a new approach to understanding the essence of mental flexibility in its laws. Specified subject of psychological knowledge, which includes the self-training in the future psychologist. Declared a holistic approach to understanding mental unity and contradictory nature of spheres of consciousness and unconsciousness. Introduces the principle of complementarity, which predetermines the need for consideration of the psyche in its entirety through mediating link metaphorical and symbolic character that set the rendered self-presentation of the subject. This article contains the comparative characteristics of the operation of the laws of the universe and the mind on an unconscious level. Last convinces the need to consider the detected analogy in order to ensure the adequacy of knowledge of mental phenomenon, without which it can not be held professional psychologist in their practice.